

CSAJKOVSZKIJ: POLONÉZ az Anyegin című operából

Pjotr Iljics Csajkovszkij (1841-1893) életművében nagy szerepet játszanak az operák, a jellemek és a drámai szituációk zenei ábrázolásának nagy mestere volt. Már fiatal zeneszerzőként próbálkozott operák írásával, majd 1879-ben, az Anyegin című dalművel érte el ebben a műfajban a csúcspontot. További operái: Az orleans-i szűz, Mazeppa, Pikk dáma, Jolantha.

A Puskin híres elbeszélő költeménye nyomán komponált Anyegin harmadik felvonása a gazdag orosz arisztokrata, Gremin herceg palotájában rendezett bálon játszódik. Itt találkozik – véletlenül – Anyegin és Tatjana, aki ifjú korában szerelmes volt belé, de Anyegin elutasította. Anyegin most, évek múltán ébred rá, mit jelent számára a nő, aki azonban közben a herceg felesége lett. Ezt a jelenetet vezeti be a Polonéz, lengyel eredetű tánc, mely lendületével és eleganciájával remekül érzékelteti a hercegi udvartartás pompáját.

PROKOFJEV: SINFONIA CONCERTANTE, op. 125

I. Andante II. Allegro giusto III. Andante con moto — Allegro marcato

Szergej Prokofjev (1891-1953) a 20. századi orosz zene egyik legeredetibb és legtehetségesebb alakja. Ötéves korában írta első zongoradarabjait, nyolc évesen operát komponált. A szentpétervári konzervatóriumban nem kisebb muzikusok voltak a mesterei, mint Ljadov és Rimszkij-Korszakov. Az első világháború alatt külföldre utazott és ott is maradt: előbb Amerikában, ott mutatták be *Három narancs szerelmese* c. operáját, majd a húszas években Párizsban élt. Már mint világhírű zeneszerző, 1932-ben visszaköltözött a Szovjetunióba. Mint a kor minden jelentős művésze, elismerésben és meghurcoltatásban egyaránt része volt. Komponált olyan műveket, melyek témájuknál fogva a szovjet kultúrpolitikát szolgálták, alkotó egyéniségét azonban soha nem adta fel. Stílusa egészen egyéni, senki máséra nem hasonlít (annál többet tanultak tőle mások). Erős hajlama van az iróniára, szereti a zenei humort, de képes őszinte érzelmek és nagy szenvedélyek ábrázolására is — gondoljunk a *Romeo és Júlia* című balettre.

Szuverén alkotó egyéniség volt. Olyan művein, amelyek zeneszerzői koncepciójának helyességéről meg volt győződve, egyetlen hangot sem volt hajlandó változtatni senki kedvéért. Ezzel szemben olyan darabjai esetében, melyeket nem tekintett végérvényesnek, szívesen meghallgatta a kritikusok, pályatársak, sőt gyakran a laikus közönség véleményét is. Előfordult, hogy egy-egy művét alapjaiban megváltoztatta ilyen módon. Ez

volt a sorsa első Gordonkaversenyének, amelyet op. 58 jelzéssel 1938-ban komponált, de vázlatainak tanúsága szerint már 1933 óta foglalkozott vele. Sem ő maga, sem a művet bemutató Msztyiszlav Rosztropovics nem volt vele megelégedve, ezért átírta, előbb 1950-52-ben, mint 2. Gordonkaverseny, majd további átdolgozás után kapta a *Sinfonia Concertante (Szimfónia-concerto)*, op. 125 jelzést. Furcsa módon elsősorban a hangszer volt számára fontos: Rosztropovics feljegyzéseiből tudjuk, hogy tömegnyi cselló-irodalmat tanulmányozott át azért, hogy a hangszer technikáját és kifejezési lehetőségeit jól megismerje. Sokat foglalkoztatta a modern kor követelményeivel összhangba hozható dallamosság, a zene befogadhatóságának kérdése, a szólóhangszer és a zenekar viszonya is. Nem véletlenül változtatta meg a mű címét versenyműről koncertáló szimfóniára: azt fejezi ki ezzel a gesztussal, hogy a zenekar teljesen egyenrangú a szólóhangszerrel, nem csupán kíséri azt.

A feltűnően nagy terjedelmű mű valóban kitűnően érvényre juttatja a gordonka-játék minden szépségét, minden lehetőségét és felmutatja Prokofjev zenéjének szinte minden jellemző színteljét.

Az első tétel egy rövid, négy hangból álló képlet ismételtetésével kezdődik, e fölött szólal meg mozgalmasan éneklő szólóhangszer. A melléktéma karaktere a Rómeó és Júlia című balett egy-egy jellegzetes pillanatát juttatja a hallgató eszébe.

A második a mű gyors tétele, amelyben fantázia-szerűen következnek egymás után a legkülönbözőbb zenei karakterek. A tétel elején pengetett kíséret fölött roppant virtuóz figurákat mutat be a gordonka, később szélesen hömpölygő éneklés következik, majd recitativoszerű párbeszéd a rövid hangokat játszó zenekar és az éneklő cselló között. Még rövid viharzenét is hallunk, ez vezeti be a szólóhangszer hosszú kadenciáját, mely közben néhány pillanatra meghökkenítő módon megszólal a zenekar is.

A harmadik tétel, melynek tempója ismét nyugodt, oroszos pátosszal kezdődik, majd hamarosan felismerjük, hogy variációkat hallunk. Két témát dolgoz fel a zeneszerző, igazi karakter-variációkká: hol tréfás, könnyed scherzando, hol tánc, hol harsányan mulatságos a zene, a kürtök kórusának korálját is halljuk. A tétel végén azután újra felgyorsul a tempó és a szólista nyaktörő futamaival fejeződik be a nagyszabású mű.

CAMARGO GUARNIERI: DANÇAS BRASILEIRAS Brazil táncok

Camargo Guarnieri (1907-1993), Heitor Villa-Lobos után a második legnagyobb brazil zeneszerző, olasz bevándorló apa és brazil anya gyermekeként São Paulo-ban született. Zenerajongó apja három fiának keresztnevéként a Mozart, Verdi és Rossini neveket adta. A Mozart nevű fiú, aki muzsikus lett, kérelmezte keresztnevének megváltoztatását és felvette anyjának családi nevét, így lett Camargo. 11 éves korában már komponált, később mozikban zongorázott, hogy családján segítsen. Alapfokú tanulmányai után külföldön tanult tovább, Párizsban Charles Koechlin és Nadia Boulanger növendéke volt. Hazatérte után teljes energiával szolgált hazája zenei életét: zenekarokat, kórusokat szervezett, tanított és sokat komponált, több, mint 700 művet – köztük egy operát, hat szimfóniát, hat zongoraversenyt, filmzenét. Műveiért a 40-es években az Egyesült Államokban nyert különböző díjakat.

A hangversenyünkön felcsendülő három brazil táncot külön-külön komponálta és később fűzte össze őket egy ciklussá.

1. Dança negra – Feketé tánc. Mérsékelt tempójú, lírai hangvételű darab.
2. Selvagem – az indián bennszülöttek tánca. Változó ütemű, izgatott, feszes ritmusokból összeállított, a civilizáció előtti kor hangulatát idéző tánc
3. Brasileira. A nálunk is jól ismert szamba izgalmas ritmusában tobzódó gyors tánc. A zenekar hagyományos hangszerei mellett három jellegzetes brazil ütőhangszer is megszólal: a *cuiça*, amelynek kukorékolás-szerű hangját egy dob bőrére áthúzott és erőteljesen megdörzsölt huzal adja; a *xocalho*, amely egy magvakkal töltött fémhenger és rázással szólaltatják meg, valamint a *reco-reco*, bambusznádból készült, rovátkolt kérgű, reszelő mozdulatokkal megszólaltatott hangszer.

RÁNKI GYÖRGY: POMADÉ KIRÁLY ÚJ RUHÁJA – 1. szvit

Ránki György (1907-1992) a Bartók és Kodály utáni magyar zeneszerző-generáció egyik legeredetibb alkotója. Kodály Zoltán tanítványa volt, azután elmélyült népzenei tanulmányokat folytatott, majd néhány évig Párizsban és Londonban tanult. Erkel-díjjal, Kossuth-díjjal, érdemes és kiváló művész címmel, Bartók Béla-Pásztory Ditta díjjal tüntették ki. Életműve nagy műfaji sokszínűséget mutat: írt operákat, többek között Madách: Az ember tragédiája nyomán, szimfonikus műveket, kamarazenét, kantátát, oratóriumot, nagyon sok kitűnő filmzenét és ő írta az első magyar musical, az *Egy szerelem három éjszakája* zenéjét.

Pomadé király új ruhája című meseoperáját 1951-ben komponálta, az

Állami Operaház nagy sikerrel mutatta be és azóta időről-időre újra színpadra állítja. A mű alapja a nagy dán meseíró, Andersen egyik híres meséje, *A király új ruhája*. A szöveget Károlyi Amy írta.

A mese főszereplője egy hiú, ám buta király, aki minden nap új ruhát szeretne felvenni. Ez a szokás nagyon költséges: az államkincstár kiürül és elérkezik a nap, amikor már nincs új ruha. Ekkor váratlanul felbukkan a királyi udvarban két fiatalember és azt állítják, ők soha nem hallott-látott, csodálatos anyagból készült ruhát varrnak a királynak, amelynek varázslatos tulajdonsága van: csak az igaz és értelmes emberek látják, a hazugok és ostobák nem. A fiatalemberek úgy tesznek, mintha nagy munkával szőnék az anyagot és varrnák a ruhát, valójában azonban nem csinálnak semmit, majd eljártsszák, mintha ráadnák a királyra a nem létező ruhát. A király nem látja a ruhát, de nem meri bevallani, ugyanígy az udvari emberek sem. A nagy ünnepségen, amelyen a király egész országának szeretné bemutatni csodálatos új ruháját, pucéran jelenik meg, mindenki visszafojtott nevetéssel nézi, míg egy kisfiú fel nem kiált: A király meztelen! Erre az egész nép kacagásban tör ki, a király és udvartartása pedig mélyen megszégyenülve menekül be a palotába. A történet az emberi képmutatás, valamint az önimádaton alapuló, hamis hatalom jellemző példája

A zeneszerző az opera legfontosabb részeiből zenekari átiratot készített és ezekből két koncert-szvitet állított össze. A ma felcsendülő első szvit tételei a következők:

1. Bevezetés és őrjárat. A csúfondáros hangú zene bemutatja az öntelt és buta királyt, az őrjárat pedig a király katonáinak zenei torzképe.
2. Királyi ruhaparádé. Ünnepélyes trombitaszó vezeti be a jelenetet, amikor a király fő-ruhamestere végignézi a király ruhatárát, amelyben olasz, francia, arab, sőt kínai szabók munkája is található. Ezt a sokféleséget színes, sokféle dallamot és ritmust felvonultató zene érzékelteti.
3. Munkában a szemfényvesztők – készül a csodaruha. Vidám tánczene, a zeneszerző korának egyik divatos táncát, a boogie-woogie-t idéző zene.
4. Rozika dala. Szép, éneklő közjáték, magyar népdal feldolgozása.
5. Díszfelvonulás az új ruhában, a királyon nincsen semmi. A nagy népünnepély zenei ábrázolása. Ünnepélyes harsonaszó vezeti be az eseményt, döbrent csend fogadja a királyt, majd a kisfiú bekiabálása után a zene a nép felszabadult hahotázását ábrázolja.

HANGVERSENYÜNK KÖZREMŰKÖDŐI

VÁRDAI ISTVÁN

gordonkaművész 1985-ben született Pécsen. 12 éves korában felvették a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kivételes Tehetségek Osztályába, jelenleg a bécsi Zeneakadémiának és a budapesti Zeneművészeti Egyetemnek egyaránt növendéke, itteni tanára Mező László. Részt vett Natalia Guttman, Natalia Sahovszkaja és Starker János mesterkurzusain. Bemutatózó szólókoncertjét Hágában, Hollandiában adta 1998-ban, majd fellépett London, Firenze, Kobe (Japán), Frankfurt, Moszkva és München hangversenytermeiben. Több nemzetközi versenyen szerepelt nagy sikerrel, kiemelkedő jelentőségű a 2007. évi Moszkvai Nemzetközi Csajkovszkij Versenyen elért 3. díj (40 éve nem jutott magyar versenyző e verseny döntőjébe!) és 2008-ban a Genfi Nemzetközi verseny 1. díja, amely mellé közönségdíjat és két értékes különdíjat nyert.

RODRIGO DE CARVALHO

1974-ben született São Paulo-ban, Brazília legnagyobb, 20 milliós városában. Zenei tanulmányait hegedűvel kezdte, majd felvételt nyert a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karmesterképző tanszakára, ahol 2002-ben szerzett *Summa cum laude* diplomát, tanárai Lukács Ervin és Gál Tamás voltak. Ezután a Bécsi Zeneakadémián tökéletesítette tudását Leopold Hagernél, valamint részt vett Észtországban Neeme Järvi és Jorma Panula mesterkurzusán. 2001-től három éven át volt a Savaria Szimfonikus Zenekar állandó vendégkarmestere. Jelenleg hazájában a São Paulo-i Operaház és Szimfonikus Zenekar első karmestere és a Tatu-i Szimfonikus Zenekar zeneigazgatója. 2008 szeptembere óta a MÁV Szimfonikus Zenekar állandó vendégkarmestere.

Az ismertetést írta. Fenyő Gábor